

ಪಾರಿಸಾರಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ವರದಿ

ಪ್ರಮುಖಾಂಶಗಳು

೦.೧ ಯೋಜನೆಯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ:

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೈನು ಬೆಂಬಲ ಯೋಜನೆ (National Dairy Support Project – NDSP) ಯನ್ನು ಪಿಶ್ಚಬ್ಯಾಂಕಿನ ಹಣಕಾಸಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳಿಸಲು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಹೈನು ರಾಸುಗಳ ಉತ್ಪಾದನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ತನ್ಮುಖೇನ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಏರುತ್ತಿರುವ ಹಾಲಿನ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಲು, ಸಕಾಲಿಕ ನೀತಿ (policy) ಮತ್ತು ನಿಯಂತ್ರಣಗಳ ಬೆಂಬಲದೊಡನೆ, ಹೊಸ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳತ್ತ ಮಾರ್ಗ ರೂಪಿಸಲು ವಿವಿಧ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಯೋಜಿಸಲಾದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳುವ ಗುರಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಯೋಜನೆಯು ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದಕರಿಗೆ ಸಂಘಟಿತ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಮಾರಾಟ ಮಾಡಲು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ತೆರೆದ ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸುವತ್ತ ಸಾಗಲಿದೆ. ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೨೦೧೧ ರಿಂದ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೨೦೧೨ ರ ವರೆಗೆ NDSP ಯ ಮೊದಲ ಹಂತವನ್ನು ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳಿಸಬೇಕಿದೆ.

ಯೋಜನೆಯ ಭಾಗ ಹಾಗೂ ಉಪಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುವ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಸಮಾಜ ಹಾಗೂ ಪರಿಸರದ (ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ಪಾರಿಸಾರಿಕ) ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು (ಸಕಾರಾತ್ಮಕ / ನಕಾರಾತ್ಮಕ) ಅಧ್ಯಯನ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ವರ್ಧಿಸುವ / ಉಪಶಮನಗೊಳಿಸುವ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು, ಯೋಜನೆಯ ಸಿದ್ಧತೆಯ ಭಾಗವಾಗಿ, ಒಂದು ಕಾರ್ಯತಂತ್ರಾತ್ಮಕ (strategic) ಪರಿಸರ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ (SESA) ವನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೈನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಂಡಳಿ (NDDB) ಯು ಮೆ. ERM ಇಂಡಿಯ ಪ್ರೈ. ಲಿ. ಎಂಬ ಬಾಹ್ಯ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ನಿಯೋಜಿಸಿದೆ. SESA ಅಧ್ಯಯನವು ಯೋಜನೆಯ ಪಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದೆಡೆಯೆಲ್ಲಾ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹಾ ವರ್ಧಾತ್ಮಕ / ಉಪಶಮನಾತ್ಮಕ ಸುಧಾರಣಾ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಾ ನೀಡುವಂತೆ ನಿರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೦.೨ SESA ಅನುಷ್ಠಾನ ಕ್ರಮ:

ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿನ ಪ್ರಸ್ತಾವಿತ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಬಹುದಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ಪಾರಿಸಾರಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಜನೆಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕರೊಡನೆ ಗಹನವಾದ ವಿಚಾರವಿನಿಮಯ, ನಿಯಮಾವಳಿ ಹಾಗೂ ನಿಯಂತ್ರಣಗಳ ಪುನರಾವಲೋಕನೆ, ಮೂಲಸ್ತರದ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಪಾಲುದಾರರೊಡನೆ ಚರ್ಚೆಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ SESA ವರದಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿವಿಧ ಧಾರಕರು (ಸ್ಟೇಕ್ ಹೋಲ್ಡರ್ಸ್) ಹಾಗೂ ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಪರಿಸರದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಮೇಲೆ ಯೋಜನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅಥವಾ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಬೀರುವ ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ಹಾಗೂ ನಕಾರಾತ್ಮಕ ಪರಿಣಾಮಗಳೆರಡನ್ನೂ SESA ದಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಮೂಲಸ್ತರದ ಸಮೀಕ್ಷೆಗೆ ಪರ್‌ಪಸಿವ್ ರ್ಯಾಂಡಂ ಸ್ಯಾಂಪ್ಲಿಂಗ್ ಅನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಯೋಜನೆಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಪರಿಸರದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಖಾತ್ರಿ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಸಮೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಯೋಜನೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ಬಿಹಾರ, ಗುಜರಾತ್, ಪಂಜಾಬ್ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ಈ ನಾಲ್ಕು (೪) ರಾಜ್ಯದ, ಎಂಟು (೮) ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಇನ್ನೂರಾ ಎಂಬತ್ತೆರಡು (೨೮೨) ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ಪರಿಸರದ ಸೂಚಕಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ, ಜಿಲ್ಲಾ ಹಾಲು ಒಕ್ಕೂಟಗಳನ್ನು ಸಹಾ ಸಂಪರ್ಕಿಸಿ ಸ್ಯಾಂಪಲ್ ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಮೂಲಸ್ತರದ ಸಮೀಕ್ಷೆ (ಸರ್ವೆ)ಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಎಂಟು ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರಾತೊಂಬತ್ತೊಂದು (೮೨೯೧) ಕುಟುಂಬ (ಹೌಸ್ ಹೋಲ್ಡ್) ಗಳಿಂದ ಮಾಹಿತಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾಗಿಗಳನ್ನು, ಸರ್ವೆ, ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಂದರ್ಶನಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಅಥವಾ ಫೋಕಸ್ ಗ್ರೂಪ್ ಸಭೆಗಳು ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮಸಭೆಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಈ ಸಮೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು (೪) ರಾಜ್ಯಗಳಿಂದ ಮಹಿಳೆಯರು, ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿ, ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ನಾಲ್ಕುನೂರಾ ಆರು (೪೦೬) ಫೋಕಸ್ ಗ್ರೂಪ್ ಚರ್ಚೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದಕರ ಸಹಕಾರ ಸಂಘಗಳು, ಹಾಲು ಒಕ್ಕೂಟಗಳು, ರಾಜ್ಯಮಟ್ಟದ ಮಹಾಮಂಡಲಗಳು ಹಾಗೂ ಇತರೆ ಸಂಬಂಧಿತ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೊಡನೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೦.೩ ನೀತಿ ನಿಯಮಗಳ ಪರಾಮರ್ಶೆ

ವಿಶ್ವಬ್ಯಾಂಕಿನ ನೀತಿನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ವಿಧಾನಗಳು ಹಾಗೂ ಅನುಷ್ಠಾನದ ನಿಯಮಾವಳಿಗಳನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಯೋಜನೆ ಕಾರ್ಯಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಪಾರಿಸಾರಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿತ ರಾಷ್ಟ್ರ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯಮಟ್ಟದ ನೀತಿನಿಯಂತ್ರಣಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ನೀತಿ ಹಾಗೂ ನಿಯಂತ್ರಣಗಳ ಸಾಧ್ಯಾಸಾಧ್ಯತೆಗಳು ಮತ್ತು ಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಿ, ಅವುಗಳ ಅಗತ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು “ಪಾರಿಸಾರಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿರ್ವಹಣಾ ಚೌಕಟ್ಟು” (ESMF) ನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲು ಈ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯು ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ.

೦.೪ ಪಾರಿಸಾರಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ತಳಹದಿ

ಪಾರಿಸಾರಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ತಳಹದಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ ಅಂಶಗಳು ಈ ಕೆಳಕಂಡಂತಿವೆ:

- ಪರ್ಪಸಿವ್ ಸ್ಯಾಂಪ್ಲಿಂಗ್ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಳಿದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಶೇಕಡಾ ಐವತ್ತಕ್ಕೂ (೫೦%) ಹೆಚ್ಚು ಸಮೀಕ್ಷೆಗೊಳಪಟ್ಟ ಕುಟುಂಬಗಳು ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗಗಳಿಗೆ (ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿ, ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡ ಮತ್ತು ಅನ್ಯ ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗಗಳು) ಸೇರಿದಂತೆ ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದು ಇದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ಜನಸಂಖ್ಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿ (ಡೆಮೊಗ್ರಫಿಕ್ ಟ್ರೆಂಡ್) ಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುತೇಕ ಕುಟುಂಬಗಳು ಹೈನುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಆರ್ಥಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.
- ಸಮೀಕ್ಷೆ ನಡೆಸಲಾದ ಕುಟುಂಬಗಳ ಪ್ರಮುಖ ಆರ್ಥಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಕೃಷಿ ಆಧಾರಿತವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ: ಹೈನುಗಾರಿಕೆ, ವ್ಯವಸಾಯ ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ಅವಲಂಬಿತ ವೇತನ ಆದಾಯ

(ಕೂಲಿ). ಹೈನುಗಾರರನ್ನು ಸಮೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಬಹುತೇಕ ಕುಟುಂಬಗಳು ಹೈನುಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಆದಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿವೆ (ಶೇಕಡಾ ೩೦ - ೫೦ ಕುಟುಂಬಗಳು).

- ಸಮೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿನ ಶೇಕಡಾ ತೊಂಬತ್ತು (೯೦) ಭಾಗ ಕುಟುಂಬಗಳು ಭೂರಹಿತರು, ಅತಿ ಸಣ್ಣ ಹಿಡುವಳಿದಾರರು (೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ವರೆಗೆ) ಮತ್ತು ಸಣ್ಣ ಹಿಡುವಳಿದಾರ (೨ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ವರೆಗೆ) ರಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.
- ಸಾಗುವಳಿ ಭೂಹಿಡುವಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಮಾನತೆಯು ಹೈನುರಾಸುಗಳ ವಿಂಗಡಣೆ (ಹಂಚಿಕೆ) ಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.
- ಪ್ರಸಕ್ತ ನೀರಾವರಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿನ ದೊಡ್ಡ ಹಿಡುವಳಿದಾರರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಬೇರೆ ಹಿಡುವಳಿದಾರರಲ್ಲಿ ಮೇವಿನ ಬೆಳೆಗಳ ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.
- ಹೈನುರಾಸುಗಳಿಗೆ ಬೆಳೆಗಳ ಶೇಷ (ಕ್ರಾಪ್ ರೆಸಿಡ್ಯು) ವೇ ಮೇವಿನ ಅತಿದೊಡ್ಡ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದು ನಂತರದ ಸ್ಥಾನವು ಗೋಮಾಳದಲ್ಲಿ ಮೇಯ್ದು ಮೇವಿನದಾಗಿದೆ.
- ಸಮೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿನ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರು - ಶೇಕಡಾ ತೊಂಬತ್ತೈದು (೯೫%) ಭಾಗ - ಹೈನು ರಾಸುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಗೇಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಟ್ಟಿ ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.
- ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸ್ವರದ ಹೈನುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾಲುದಾರಿಕೆ ಗಣನೀಯವಾಗಿದ್ದು, ಅವರಿಗೆ ಹೈನು ರಾಸುಗಳ ಪಾಲನೆ, ಪೋಷಣೆ, ಉತ್ಪಾದನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಚಿಹ್ನೆ ಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಜನನದ ಅಭ್ಯಾಸಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.
- ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದಕರ ಸಹಕಾರ ಸಂಘಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ಸದಸ್ಯರ ಪಾಲು ಪಂಚಾಬಿನಲ್ಲಿ ಶೇಕಡಾ ೧೪.೨ ಇದ್ದು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶೇಕಡಾ ೩.೨ ರ ವರೆಗೆ ಇದೆ.
- ಉತ್ಪಾದಕತೆ ಮತ್ತು ತಳಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕೃತಕ ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯು ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದೆ.
- ಹೈನುಗಾರರು, ಉಚಿತ ರೋಗನಿರೋಧಕ ಚುಚ್ಚುಮದ್ದು (ಲಸಿಕೆ) ಹಾಕಿಸಲು ಪಶುವೈದ್ಯಕೀಯ ಇಲಾಖೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಪಶು ಆಹಾರ, ಕೃತಕ ಗರ್ಭಧಾರಣೆ, ಪಶುಗಳ ರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮುಂತಾದ ತಾಂತ್ರಿಕ ಪರಿಕರ ಹಾಗೂ ವಿಸ್ತರಣಾ ಸೇವೆಗಳಿಗೆ ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದಕರ ಸಹಕಾರ ಸಂಘಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪಡುತ್ತಾರೆ.
- ಸಂಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಗಣೆಯಲ್ಲಿ (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಹಿಳೆಯರಿಂದಲೇ) ಸುಮಾರು ಶೇಕಡಾ ಐವತ್ತು (೫೦%) ಭಾಗ ಉರುವಲಿಗೋಸ್ಕರ ಬೆರಣಿ (ಕುರುಳು)ಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಮೀಥೇನ್ ಹರಸೂಸುವಿಕೆಯು (ಎಮಿಷನ್) ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ.
- ಪ್ರತಿ ಹೈನುರಾಸುವಿನ ದೈನಂದಿನ ನೀರಿನ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಮೂವತ್ತು (೩೦) ಲೀಟರುಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎಂದು, ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ, ಹೆಚ್ಚೂಕಡಿಮೆ ಶೇಕಡಾ ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು (೭೨%) ಭಾಗ ಕುಟುಂಬಗಳು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತವೆ.
- ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ರೈತರು ಕಾಲುಬಾಯಿ ರೋಗದ ಲಸಿಕೆ, ನಂತರ ಬ್ಯುಸೆಲ್ಲೋಸಿಸ್ ರೋಗದ ಲಸಿಕೆ ಹಾಕಿಸುವ ಕ್ರಮ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

- ಸಾಕಷ್ಟುಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೈನುಗಾರರಿಗೆ ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಹರಡುವ ರೋಗಗಳು (ಝೂನಾಟಿಕ್ ಡಿಸೀಸ್‌) ಮತ್ತು ಅವುಗಳು ಹರಡುವ ವಿಧಾನದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಕಡಿಮೆ ಇರುವುದು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ.

೦.೫ ವಿವಿಧ ಧಾರಕ / ಭಾಗೀದಾರರ (ಸ್ಟೇಕ್ ಹೋಲ್ಡರ್ಸ್) ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಮತ್ತು ಸಲಹೆಗಳು

ಸಹಕಾರಿ ಹಾಲು ಮಹಾಮಂಡಳಿಗಳು, ಜಿಲ್ಲಾ ಹಾಲು ಒಕ್ಕೂಟಗಳು, ಸಂಶೋಧನಾ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು, ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು, ಹೈನುಗಾರಿಕೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆಗಳು, ಮಹಿಳೆಯರು, ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿ - ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದಕರು, ಹೈನುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿರುವ ವಿವಿಧ ಸ್ತರಗಳ ಅಸಂಘಟಿತ ವಲಯದವರು, ಪಶುವೈದ್ಯಕೀಯ ಸೇವೆ ಒದಗಿಸುವವರು, ಸ್ವಯಂಸೇವಾ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು (ಎನ್ ಜಿ ಓ), ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯಿತಿಗಳು ಮುಂತಾದವರು ಈ ಯೋಜನೆಯ ಧಾರಕ / ಭಾಗೀದಾರ ರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ಸ್ಟೇಕ್ ಹೋಲ್ಡರ್ಸ್). ವಿವಿಧ ಧಾರಕರ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಮತ್ತು ಸಲಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲಾದ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ಪರಿಸರದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

- ಮೇವಿನ ಬೆಳೆಗಳ ಕೃಷಿಯೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಕೃಷಿ ಹಾಗೂ ಹೈನುಗಾರಿಕೆಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಜಮೀನಿಗಾಗಿ ಪೈಪೋಟಿ ಇದೆ.
- ಜೀವನಾಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಹೈನುಗಾರಿಕೆಯು ವಾಣಿಜ್ಯ ಹೈನುಗಾರಿಕೆಗೆ ಬದಲಾದಾಗ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಕುಟುಂಬದ ಸದಸ್ಯರ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬನೆಯು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ.
- ಸರ್ಕಾರದ ಹಲವು ಉದ್ಯೋಗ ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಂದಾಗಿ (ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಗ್ರಾಮೀಣ ಉದ್ಯೋಗ ಕಾಯ್ದೆ) ಕೂಲಿ ದರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಳವಾಗಿದ್ದು, ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೈನುರಾಸುಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಕಾರ್ಮಿಕರ ಉಪಲಬ್ಧತೆ ಒಂದು ಮಿತಿಗೊಳಿಸುವ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.
- ರಾಸುಗಳ ನಿರ್ವಹಣಾಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿನ ಬದಲಾವಣೆಯಿಂದಾಗಿ ಮಹಿಳೆಯರು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ.
- ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿ, ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡದವರು ಹೈನುಗಾರಿಕೆಗೆ ನಿಷ್ಠೆ ತೋರುತ್ತಾರೆಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಅವರ ಭಾಗವಹಿಸುವಿಕೆಯು ವಿಸ್ತರಣಾ ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಪರಿಕರಗಳ ಲಭ್ಯತೆಯ ಮಟ್ಟದಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ.
- ಸಾಂಸ್ಥಿಕ ಸಾಲಸೌಲಭ್ಯಗಳು ಹೈನುಗಾರಿಕೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕೃಷಿಯ ಪರವಾಗಿವೆ.
- ಕೆಲವು ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದಕರ ಸಹಕಾರಿ ಸಂಘಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ನುಸುಳಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿರುವ ಒಂದು ಕಾಳಜಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.
- ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದಕರ ಸಹಕಾರ ಸಂಘಗಳ ಮುಖೇನ ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ, ನಿಯಮಿತವಾದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಹಣಸಂದಾಯ, ಜೊತೆಗೆ ಹಾಲು ಒಕ್ಕೂಟಗಳು ನೀಡುವ ಇತರೆ ಪರಿಕರಗಳ ಸೌಲಭ್ಯಗಳು ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದಕರ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಸುಸ್ಥಿರವಾಗಿಡುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿವೆ.
- ಪಶುವೈದ್ಯಕೀಯ ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಹಾಗೂ ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯಗಳ ಸೇವಾಸಮಯವೇ ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ಸೇವೆ ತಲುಪಿಸುವುದನ್ನು ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿದೆ. ಇದು ಬುಡಕಟ್ಟು ಜನಾಂಗಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿದೆ.

- ಸ್ವಯಂಸೇವಾ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಹೈನುಗಾರಿಕೆ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವುದು ಸೀಮಿತವಾಗಿದೆ. ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳು ರೈತರೊಡನೆ ಜಾನುವಾರಗಳ ಪರ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತವಾಗಿವೆಯೇ ಹೊರತು ಹೈನುಗಾರಿಕೆಗೆ ಪರಿಕರಗಳ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ನೀಡುವತ್ತ ಅಲ್ಲ.

೦.೬ ಪಾರಿಸಾರಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿರ್ವಹಣಾ ಚೌಕಟ್ಟು (ESMF)

SESA ಅಧ್ಯಯನದ ಫಲಿತಾಂಶದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸೂಕ್ತವಾದ ಪಾರಿಸಾರಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿರ್ವಹಣಾ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು (ESMF) ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇದನ್ನು NDSP ಯ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳಿಸಲಾಗುವುದು. ಈ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿತ ಯೋಜನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪಾರಿಸಾರಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಉಪಶಮನ ಕ್ರಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿ, ಪರಿಣಾಮ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ (ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ ಮತ್ತು ಫಲಿತಾಂಶಗಳ) ಸೂಚಕಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ESMF ನಲ್ಲಿ ಯೋಜನಾಚಕ್ರದ ಅನುಸಾರ ಅನುಷ್ಠಾನದ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಯ ವೇಳಾಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪರಿಸರ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಸಾಂಸ್ಥಿಕ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿತ NDSP ಯೋಜನೆಯ ನಿರ್ವಹಣಾ ರಚನೆಯ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಯೋಜನೆಯ ಪಾರಿಸಾರಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಆವಶ್ಯಕ ತರಬೇತಿ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವರ್ಧನೆಯ (ಕೆಪಾಸಿಟಿ ಬಿಲ್ಡಿಂಗ್) ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು (ಪ್ರಭಾವ) ಗುರುತಿಸುವುದು: ಆಯ್ದ ಮಾನದಂಡಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ, ಅಂದರೆ, ಸಂದರ್ಭ, ತೀವ್ರತೆ, ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ತಗಲುವ ಸಮಯಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ESMF ನ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ಪರಿಣಾಮಗಳ ವರ್ಧನೆಗಾಗಿ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ನಕಾರಾತ್ಮಕ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ಉಪಶಮನ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕೆಲವೊಂದು ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಯೋಜನೆಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ಪರಿಣಾಮಗಳೆಂದರೆ, ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದಕರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದಾಯ ಗಳಿಸಲು ಅವಕಾಶ, ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋಗದ ಅವಕಾಶ - ಉದಾ: ಕೃತಕ ಗರ್ಭಧಾರಣೆ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು, ಅರೆ ಪಶುಚಿಕಿತ್ಸಕರು (ಪ್ಯಾರಾವೆಟ್), ಸ್ಥಳೀಯ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು (ಎಲ್‌ಆರ್‌ಪಿ) ಮತ್ತು ಹಾಲು ಶೇಖರಣೆ ಮತ್ತು ಸಗಟುಗೊಳಿಸುವಿಕೆ (ಬಲ್ಕಿಂಗ್). ಹೈನುರಾಸುಗಳ ಆನುವಂಶೀಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸುಧಾರಿಸುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದನೆಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದು, ಇದು ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದಕರ ಆದಾಯದ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಕಾರಣವಾಗುವುದು.

ಪರಿಸರದಮೇಲೆ ಯೋಜನೆಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಬಹುತೇಕ ಪರಿಣಾಮಗಳು, ಅಂದರೆ - ಸಮುದಾಯ ಆರೋಗ್ಯ, ಭೂಮಿ ನೀರು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಮೇಲಿನ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಬಹು ಸೌಮ್ಯತರಹದವಾಗಿದ್ದು, ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರ ಒದಗಿಸಿರುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ತಾಂತ್ರಿಕ ಕೈಪಿಡಿಗಳು, ಪ್ರಮಾಣಿತ ಕಾರ್ಯ ವಿಧಾನ (ಎಸ್ ಓ ಪಿ)ಗಳು ಈ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಪೂರಕವಾಗಿವೆ. ಆದರೂಸಹಾ ಈ ಕೈಪಿಡಿಗಳು ಒಳಗೊಂಡಿರದ ಕೆಲವು ಪರಿಸರದ ಮೇಲಿನ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ESMF ನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಗಟು ಹಾಲು ಕೂಲರ್ (ಬಲ್ಕ್ ಮಿಲ್ಕ್ ಕೂಲರ್) ಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಮೂಲಕ ವಾಹನಗಳ

ಓಡಾಟವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪರಿಸರದ ಮೇಲೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಪರಿಣಾಮ ಉಂಟಾಗುತ್ತದಲ್ಲದೆ ಹಾಲಿನ ಅಂತಿಮ ಸಂಸ್ಕರಣೆಯ ವೆಚ್ಚ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ESMF ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು ಯೋಜನೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಭೂಸ್ವಾಧೀನ / ವಿತರಣೆ ಮತ್ತು ಜನರ ಸ್ಥಳಾಂತರಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ಖಾತ್ರಿ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಒಂದು ಪರಿಶೀಲನಾ ವಿಧಿ (ಸ್ಟ್ರೀನಿಂಗ್ ಪ್ರೊಸೆಸ್)ಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಹೊಸದಾಗಿ ಭೂಮಿ(ಜಮೀನು) ಏನಾದರೂ ಬೇಕಾದರೆ ನೇರ ಖರೀದಿ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲಾಗುವುದು. ಯಾವುದೇ ಯೋಜನಾಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ಮಂಜೂರು ಮಾಡಲಾದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜಮೀನಿನ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೇ ಬಾಧೆ / ಬಾಧ್ಯತೆ (ಎನ್‌ಕಂಬ್ರನ್ಸ್) ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಯೋಜನೆಯು ಖಚಿತ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನೈಚ್ಛಿಕ ಪುನರ್ವಸತಿಯ ಮೇಲಿನ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಯಾವುದೇ ನೀತಿ (ಒಪಿ ೪.೧೨)ಯು ಈ ಯೋಜನೆಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

NDSP ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಹೂಡಿಕೆಗಳಿಗೆ ಪಾಲಿಸಿಬೇಕಾದ ತಂತ್ರ (ಸ್ಟ್ರಾಟೆಜಿ)ವನ್ನು ESMF ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

- ಅತ್ಯಲ್ಪ ಪರಿಣಾಮಗಳಿರುವ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಗಳಿಗೆ ಮುಂದೆ ಯಾವುದೇ ಕ್ರಮಗಳು ಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಲೇವಾರಿ ಮಾಡಲಾಗುವುದು.
- ಮಿತವಾದ ಪರಿಣಾಮ ಹೊಂದಿರುವ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಗಳನ್ನು ಉತ್ತಮ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಿತ ಕಾರ್ಯ ಪದ್ಧತಿಗಳ ಸಲಹೆಯೊಂದಿಗೆ ವಿಲೇವಾರಿ ಮಾಡಲಾಗುವುದು.
- ಮಧ್ಯಮಗತಿಯ ಪರಿಣಾಮಗಳಿರುವ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾರ್ಗಗಳ ಜೊತೆ ಅವುಗಳ ಅನುಸರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ನಂತರ ವಿಲೇವಾರಿ ಮಾಡಲಾಗುವುದು.
- ಬೃಹತ್ ಪ್ರಮಾಣದ ಪರಿಣಾಮಗಳ ನಿರೀಕ್ಷೆ ಇರುವ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಲಹೆ ನೀಡಲಾಗುವುದು ಹಾಗೂ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ವಿಲೇವಾರಿ ಮಾಡಲು ಒಂದು ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ ಷರತ್ತುಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗುವುದು.

ಮಹಿಳೆಯರು, ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿ, ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡ ಮತ್ತು ಇತರೆ ದುರ್ಬಲ ವರ್ಗದವರು ಅಥವಾ ಗುಂಪುಗಳು ಈ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಅಥವಾ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯಾವುದೇ ಅಡೆತಡೆಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಲು ESMF ಕೆಲವು ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಂಪರ್ಕ (IEC), ತರಬೇತಿ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವರ್ಧನೆ ಸಹಾ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ದುರ್ಬಲ ಗುಂಪುಗಳು ಯೋಜನೆಯ ಲಾಭವನ್ನು ಇತರರ ಸಮಾನವಾಗಿ ಪಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಸೂಕ್ತವಾದ ತರಬೇತಿ ನಮೂನೆ (ಮಾಡ್ಯೂಲ್)ಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸಲಾಗುವುದು. ದುರ್ಬಲ ಗುಂಪುಗಳು ಸರ್ಕಾರಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಾದ ಪಶುಗಳ ವಿಮೆ, ಮೇವು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, ವಿಸ್ತರಣಾ ಸೇವೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಫಲಾನುಭವಿಗಳಾಗಲು ಸಹಾಯವಾಗುವಂತೆ ESMF ನಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯೋಜನೆಯು ಗ್ರಾಮೀಣಮಟ್ಟದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ, ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿ, ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡ ಮತ್ತು ಇತರೆ ದುರ್ಬಲ ಗುಂಪುಗಳ ಸದಸ್ಯತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿನಿಧಿತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಡೇಟಾಬೇಸ್ ಅನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸುವುದು.

ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ, ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮತ್ತು ನಿರಂತರ ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆಗೆ ESMF ನಲ್ಲಿ ಉಪ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ್ದು ಇವು ಮುಂದೆ ಹೊರಬರಬಹುದಾದ, ಯೋಜನೆಯಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುವ, ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಿ ಯಾವುದೇ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ ನೀಡುವುವು.

ಸಾಂಸ್ಥಿಕಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ, ಯೋಜನೆ ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳಿಸುವ ಸಂಸ್ಥೆಯು (ಇಂಪ್ಲಿಮೆಂಟಿಂಗ್ ಏಜೆನ್ಸಿ) ಒಂದು ಯೋಜನೆ ನಿರ್ವಹಣಾ ಘಟಕವನ್ನು (ಪ್ರಾಜೆಕ್ಟ್ ಮ್ಯಾನೇಜ್‌ಮೆಂಟ್ ಯೂನಿಟ್) ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿರ್ವಹಣಾ ಕೋಶವಿದ್ದು (ESM cell), ಯೋಜನೆಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಪರಿಸರದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. ಯೋಜನೆ ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳಿಸುವ ಸಂಸ್ಥೆಯ ತಾಂತ್ರಿಕ ತಂಡಗಳ ಸೂಕ್ತ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ESM ಕೋಶಕ್ಕೆ ಆವಶ್ಯಕ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಮಾಹಿತಿಪೂರ್ವಕ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದು. ಯೋಜನೆ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸುವ ಸಂಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಅಂತಿಮ ಅನುಷ್ಠಾನ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ, ಯೋಜನೆಯ ಅಡಿ, ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿರ್ವಹಣಾ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತರಬೇತಿ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವರ್ಧನೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದೆ.

ಈ ಯೋಜನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವಸ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆ, ಮೇವು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಮೀಥೇನ್ ಹೊರಸೂಸುವಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರೈಲಟ್ ಅಧ್ಯಯನಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ.